

ВИХОВНА РОБОТА

УДК 502.2(07):37

Леся Колток

ПРИНЦИП ГУМАНІЗМУ ЯК ДОМІНАНТА ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Серед важливих проблем сучасності, що турбують людство, особливо виокремлюються екологічні. Саме тому в школі, важливого значення набуває екологічна освіта, основною метою якої є формування екологічної культури школярів, системи екологічних знань, навичок, поглядів, переконань, моральних почуттів, що ґрунтуються на ставленні до природи як до універсальної, унікальної цінності.

Становлення Української держави, формування високих екологічних принципів в системі освіти потребує поглибленого вивчення праць В. Сухомлинського, з яких багато можна почерпнути кожному вчителю.

Перспективність екологічного виховання – це одна з передових педагогічних ідей В. Сухомлинського, варта подальшого застосування у практиці побудови школи ХХІ ст., що переконливо доводять сучасні дослідники його педагогічної майстерності: Л. Бондар, Г. Василенко, О. Вознюк, Т. Гладюк, І. Жаркової, Н. Калініченко, Л. Руденко, О. Савченко, А. Степанюк та ін. Учені, досліджуючи спадщину щодо екологічного виховання В. Сухомлинського, приходять нині висновку, що метою екологічного виховання великого педагога і природолюбів було цілеспрямоване формування у його вихованців міцних екологічних знань, розуміння та органічного взаємозв'язку і єдності людини з навколишнім середовищем як єдиної гармонії, ролі природи у житті дітей, необхідність її охорони, виховання особливої відповідальності за стан навколишнього середовища, що визначається окремими принципами виховання.

Мета статті – виокремити та охарактеризувати принцип гуманізму як домінанту екологічного виховання молодших школярів у педагогічній спадщині В. Сухомлинського.

Видатний педагог вважав, що самих екологічних знань з охорони навколишнього середовища, якщо вони не втілюються на практиці, недостатньо. Важливо, щоб вихованці брали участь у збереженні і збагаченні природи рідного краю: тільки так у них сформується необхідні уміння і навички, розвиваються відповідальне, бережливе ставлення до навколишнього середовища.

Сучасний рівень вимог суспільства до загальноосвітньої школи обумовлює необхідність якісного покращення навчально-виховного процесу вже у початковій школі. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського

багатогранна й різнопланова, у ній чимало відповідей на питання, які зокрема стосуються методики використання принципів екологічного виховання молодших школярів.

На думку педагога, чи не найважливіша якість справжнього виховання – знання духовного світу дітей. Педагог зазначає, що немає дитини абстрактної. Кожна – унікальний світ, який потребує від виховання розуміння і нестандартного педагогічного підходу. Інакше не можна передбачити формалізм у екологічному вихованні: «знайти дитину – це та найголовніша точка, де стикаються теорія і практика педагогіки, де сходяться усі нитки педагогічного керівництва колективом» [2, с. 35].

Систему екологічного виховання В. Сухомлинського без перебільшення можна назвати універсальною щодо широти і глибини екологічно-виховного процесу. Гуманізм як домінанта екологічно-виховної системи видатного педагога ґрунтується на положенні стосунків між людьми, а через них – ставлення і сприймання навколишнього світу. Якраз ця емоційна чутливість екологічного виховання до світу речей і до світу людей призводить до того, що вихованець бачить навколишній світ в іншому ракурсі. Тож основною домінантою екологічного виховання молодших школярів за В. Сухомлинським є гуманізм, який у подальшому визначатиме особистість кожної дитини, а потім і людини. Якщо дитину навчити любити природу і оберігати її, то все це вона буде робити і в дорослому віці.

Гуманізм В. Сухомлинського особливо яскраво виявився у його ставленні до організації навчання і виховання молодих школярів, у ставленні до навколишнього світу.

Гуманізація екологічного виховання і навчання виступає необхідним елементом творчої педагогіки, а гуманізм – однією з основних рис педагога. Це те головне, що відіграє свою конструктивну роль в удосконаленні педагогічної майстерності. Вчитель – авторитетний наставник учнів лише доти, доки він удосконалює свою майстерність, де відповідними є глибинна любов до дітей, людяність і здатність проникнути в духовний світ дитини, зрозуміти і відчувти в кожному з вихованців індивідуальне, бути відданим світу Дитинства. Вчителеві, образно кажучи, необхідно бути «річкою, в якій зливається гаряче серце й холодний розум, не допускати поспішних, непродуманих рішень – це одна з вічних гілок педагогічної майстерності. Якщо вона відмирає, всихає – всі книжні знання педагогіки перетворюються в прах» [1, с. 12].

Гуманізм вчителя – це доброта і любов до дітей – це не лише стан, що внутрішньо переживається. Вчитель повинен бути людиною доброї душі, любити дітей такими, якими вони є, любити природу і вчити дітей любити її.

Важливою передумовою гуманістичного виховання В. Сухомлинський вважав значущий вплив учителя, батьків і того кола людей, серед яких

живуть діти. Видатний педагог був переконаний, що виховувати у дітей чесність, правдивість, доброту і чуйність, любов і повагу до старших людей, до природи потрібно ще змалку, оскільки «дитячий світ – особливий. Діти живуть своїми уявленнями про добро і зло, про честь і безчестя, про людську гідність: у них свої критерії краси, у них своє вимірювання часу, в роки дитинства день здається роком, а рік – вічністю» [3, с. 8].

«Добрі почуття, – зазначав Василь Олександрович, – своїм корінням сяють у дитинство, а людяність, доброта, лагідність, доброзичливість, хвилювання про красу навколишнього світу» [3, с. 60]. Саме тому вчитель і батьки мають піклуватися про те, щоб діти виростили турботливими і справжніми гуманістами до всього живого. Така душевна праця відточує сердечну чуйність, пробуджує бажання робити добро.

Душевна чуйність – це вміння відгукуватися думками, почуттями на все те, що відбувається в навколишньому світі; без чуйності до людини, до природи неможлива гуманність.

Справжня гуманність не може бути вихована без такої риси, як правдивість. Для цього потрібно формувати у дітей звичку постійно говорити правду. Прикладом для наслідування дітей є дорослі, їхня глибока повага до правдивості як цінної людської якості. Коли людина втрачає віру у правду, то за словами В. Сухомлинського, стає «озлобленою, дволичною і брехливою – яким би не проросло насіння безвір'я, дитина стає морально товстошкірою, для неї не існують етичні цінності», така дитина немає гуманності у ставленні до людей і до природи.

Екологічне виховання тісно пов'язане із гуманізмом, що у В. Сухомлинського особливо яскраво виявляється у його ставленні до екологічного виховання молодших школярів. Цей напрям виховання як засіб розвитку розумових сил і добрих почуттів у ставленні до природи, до всього живого що нас оточує.

Гуманізм педагогічної системи видатного педагога ґрунтується на положенні про самоцінність людини, її праві на свободу і гідність як неповторної індивідуальності.

Два слова: «гуманізм» і «природа». тісно пов'язані між собою: природа спершу хвилювала самого В. Сухомлинського. Він писав про неї, читав свої невеликі твори своїм вихованцям. Бачучи їхні щирі погляди, спостерігав, як ставали теплішими і яснішими від почутого. Саме тому вирішив проводити уроки на природі, під голубим небом. Цим захопились і діти бо, мабуть, немає на світі іншої теми, яка так хвилювала дитячі душі як природа.

Всесвітньо відомий педагог завжди підкреслював у роботі з дітьми, що природа – це чарівниця, а дерева, квіти, трави, кущі – наше щастя і ми усі повинні їх шанувати.

У своїй книзі про природу, великий педагог закликає дітей просто так не рвати квітку, а допомогти їй, щоб вона завжди радувала нас. Якщо ми хочемо зберегти природу, то не повинні кривдити її, а й вчити інших оберігати прекрасний світ.

Гуманізм діяльності В. Сухомлинського полягає у тому, щоб із шкільної парти виховувати у дітей цю рису. Спадає на думку вислів, що краса врятує світ, але де візьметься краса і гуманізм, якщо будемо виховувати жорстоких, бездушних і байдужих дітей? «Входячи в життя дитини, з першими відчуттями, сприйняттями, поняттями, уявленнями, природа стає для неї наочним мірилом цінностей, джерелом багатств» [4, с. 537]. У цьому факті закладено величезні можливості становлення гармонійної, гуманної і всебічно розвиненої дитини.

У В. Сухомлинського немає на землі «травинки» чи «билинки», які б сприятливо не впливали на дитину. Тільки треба дуже вміло до цього підходити, вдумливо читати твори вчителя, вивчати його спадщину і використовувати на уроках, та в позаурочний час.

Де нині принципи виховання, які ми зустрічаємо у В. Сухомлинського? Чому бездушно, заради грошей, нищать Карпати, вирубують парки і сквери, щоб будувати нові будинки. Вважаємо, що, спираючись на досвід роботи В. Сухомлинського, вчителі України повинні більше уваги приділяти екологічному вихованню дітей, прищеплювати їм гуманістичні ідеї. Потрібно систематично, дотримуючись ідей великого педагога, прищеплювати дітям через спілкування з природою, добро і повагу до всього живого, бо людина – захисник усього живого на Землі.

Відтак, новою гуманістичною цінністю для сучасної школи є екологічний світогляд, ядро якого – імператив виживання та глибока відповідальність кожного за нормальне життя людства на обмеженому життєвому просторі.

Аналізуючи шляхи реалізації і впровадження екологічного виховання, корисно ще і ще раз звернутися до творчості В. Сухомлинського, побачити евристичну сутність його, простих і загальнозрозумілих висновків щодо незамінної ролі спілкування учнів з природою, створення навколо кожної дитини різноманітного виховного і розвивального середовища.

Переконливо, а найчастіше образним словом В. Сухомлинський доводив взаємозв'язок духовного і матеріального життя людини з природою:

1. «Природа – колиска дитячої думки і треба прагнути, щоб кожна дитина пройшла школу дитячого мислення» [5, с. 539].

2. «Ми вважали дуже важливим екологічним виховним завданням те, щоб наші вихованці, бачачи і розуміючи свою єдність з природою, переживали турботу і тривогу про збереження і примноження природних багатств...» [5, с. 555].

3. «Думка про те, що ми, діти природи, повинні бути дбайливими і вдячними, особливо виразна і хвилююча тоді, коли діти бачать плоди землі, замислюються, як треба оберігати джерело з якого ми п'ємо» [5, с. 557].

Отже, гуманізм, за В. Сухомлинським, є головним у екологічному вихованні школярів. Доброта і чуйне ставлення до природи матиме зиск із часом. Видатний педагог це дуже добре зрозумів і тому, так багато уваги приділяв екологічному вихованню своїх вихованців проводячи цікаві уроки під блакитним небом. Вважаємо, що подальшого дослідження потребує обґрунтування вибору форм та методів екологічного виховання за В. Сухомлинським.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко М. Проблема педагогічної творчості вчителя у спадщині В. О. Сухомлинського : До 13-х Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю» / М. Антоненко // Рідна школа. – 2006. – № 9. – С. 7–10.
2. Артемова Л. В. Історія педагогіки України : підруч. для студ. вищ. пед. навч. закл. / Л. В. Артемова ; ред. Л. Л. Сісіна. – К. : Либідь, 2006. – 424 с.
3. Безносок О. О. В. О. Сухомлинський про відповідальність у науково-педагогічних дослідженнях / О. О. Безносок // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки / гол. ред. В. О. Пащенко. – Полтава : ПДПУ, 2005. – Вип. 5(44). – С. 267–274.
4. Бех І. Життя як цінність у культурно-виховній інтерпретації В. О. Сухомлинського / І. Бех // Рідна школа. – 2007. – № 1. – С. 7–8.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 3. – 670 с.
6. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 2. – 654 с.